

УДК

Н. М. Андрійчук

ФЕНОМЕН КУЛЬТУРНОЇ КОНОТАЦІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОСОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ МОЛОДШИХ КУРСІВ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ВНЗ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ А.КРІСТІ)

Виходячи з тези про те, що навчання іноземної мови з необхідністю передбачає формування певного ступеня соціокультурної компетенції як невід'ємної складової вільного володіння мовою, авторка пропонує власний підхід до вирішення даної проблеми, в межах якого навчання іноземної мови має залишатися навчанням, перш за все, власне мови, а не викладанням в якійсь мірі самодостатнього культурно-специфічного матеріалу, яке, попри безумовну важливість такого матеріалу, все ж не може в повній мірі замінити собою тренування більш істотних мовних умінь. З огляду на це, значне зацікавлення викликає сучасне розуміння мовознавцями сутності феномена конотації, яке може плідно використовуватися в сфері методики викладання іноземних мов. В цьому сенсі в статті стверджується доцільність формування лінгвосоціокультурної компетенції студентів молодших курсів спеціалізованих ВНЗ в аспекті їх ознайомлення з лінгвістичним змістом та особливостями прояву феномена культурної конотації на матеріалі автентичних художніх текстів, спеціально підібраних для використання на заняттях з домашнього читання. Авторка доводить, що вдалим прикладом таких текстів можуть бути детективні оповідання Агати Крісті про Еркюля Пуаро, що пояснюється специфічною «лінгвоцентричністю» сюжетів багатьох із них. Залучаючи вищезгадані тексти в якості лінгводидактичного матеріалу, авторка пропонує комплекс вправ, які спрямовані на формування лінгвосоціокультурної компетенції студентів молодших курсів шляхом поглибленого аналізу національно-специфічного змісту відповідних слів та ідіоматичних виразів.

Ключові слова: навчання іноземної мови, соціокультурна компетенція, конотація, лінгвосоціокультурна компетенція, студенти молодших курсів спеціалізованих ВНЗ, домашнє читання, детективні оповідання А. Крісті.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Широко відомо, що в реаліях сучасного світу соціокультурний компонент у навчанні іноземної мови стає все більш актуальним (Н. Бориско, Л. Бордюк, Р. Гришкова, Н. Гальскова, О. Михайлова, С. Тер-Мінасова, Н. Antor, Ch. Hall). Так, на думку А. Ю. Шацької, не лише мова, але й відповідна їй культура в рівній мірі належать до основних кодів, засобами яких реалізується спілкування між людьми [1 : 78]. При цьому в спеціальному контексті навчання іноземних мов співвідношення між мовою та культурою найчастіше розуміють як взаємообумовлену білатеральність, оскільки такі функції як пізнавальна, акумулятивна, особистісно-розвиваюча тощо характеризують не лише мову, але й культуру [2 : 12]. Разом із тим, попри незаперечну доцільність саме такої постановки питання, не повністю з'ясованими є шляхи та засоби практичної реалізації цих та інших теоретичних настанов. Інакше кажучи, з огляду на безперечну бажаність того, щоб навчання іноземної мови в максимальній мірі залишалось власне кажучи навчанням мови (оскільки, як свідчить практика, можливою є й ситуація, за якої оволодіння соціокультурними нормами відповідного колективу випереджає оволодіння його мовою), акцентованої актуальності набуває проблема віднаходження адекватного мовного матеріалу для формування відповідного аспекту соціокультурної компетенції студентів.

Стан наукової розробки проблеми. На нашу думку, вищезгадана проблема з галузі методики викладання іноземних мов може бути розв'язана, спираючись на досягнення сучасної семасіології, де протягом останніх десятиліть було принципово

переосмислене поняття конотації. Оскільки суб'єкт номінації та мовленнєвої діяльності не може бути відокремлений від його культурно обумовлених параметрів світосприйняття, сучасна лінгвістика ставить собі за мету вивчення здатності мовних знаків відображувати культурну самосвідомість народу, його ментальність [3 : 15]. В межах такого підходу явище «культурної конотації» переважно тлумачиться як особливий компонент значення слова, який відображає залежність мовної семантики від конкретного культурного середовища [4; 5], та знаходить своє вираження в широкому корпусі національно-специфічних реалій, ідіом, усталених виразів тощо. За такої постановки питання, феномен культурної конотації можна вважати базовою власне лінгвальною одиницею лінгвосоціокультурної компетенції, якою можна оперувати в ході формування останньої в студентів спеціалізованих ВНЗ.

Мета статті. Залучення спеціальних лексикологічних термінів передбачає наявність у студентської аудиторії відповідного рівня філологічної компетенції, яка, з тих чи інших причин, не завжди є в достатній мірі сформованою, що об'єктивно ускладнює сприйняття матеріалу та подекуди породжує непорозуміння. З огляду на це, підкреслено **актуальним** стає питання про пошук відповідного такій ситуації лінгводидактичного матеріалу, залучення якого уможливило б мінімізацію тих труднощів, які нерідко виникають у процесі формування соціокультурної компетенції студентів молодших курсів спеціалізованих ВНЗ. На нашу думку, в якості такого матеріалу можуть слугувати детективні романи та оповідання А. Крісті, які об'єднані фігурою головного героя, приватного детектива Еркюля Пуаро, а їх раціональне застосування в ході занять з домашнього читання може слугувати ефективним засобом формування лінгвосоціокультурної компетенції таких студентів [6]. Отже, **об'єктом** нашого дослідження є формування лінгвосоціокультурної компетенції студентів молодших курсів спеціалізованих ВНЗ в аспекті їх ознайомлення з лінгвістичним змістом та особливостями прояву феномена культурної конотації, а **предметом** дослідження виступає розробка методики такого ознайомлення в ході занять із домашнього читання. **Матеріалом** дослідження слугують популярні твори А. Крісті з циклу про Еркюля Пуаро.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, важливим композиційним прийомом, який широко використовувався письменницею в циклі творів про Пуаро, був прийом штучного генерування культурних конфліктів. Детектив-іноземець звертає увагу не лише на суто зовнішній бік подій, але й на їх національно- або соціально-специфічний зміст (де найчастіше й криється розгадка), хоча, на думку решти персонажів, Пуаро не становить і не може становити серйозної загрози з огляду, перш за все, на його майже карикатурну чужість традиціям британського суспільства. В одному з епізодів герой сам пояснює своєму другові Гастінгсу сутність того «психологічного маскування», яке раз по раз дозволяє йому досягати успіху: “It is true that I can speak the exact, the idiomatic English. But, my friend, to speak the broken English is an enormous asset. It leads people to despise you. They say – a foreigner – he can't even speak English properly... Also I boast! An Englishman he says often, “A fellow who thinks as much of himself as that cannot be worth much... And so, you see, I put people off their guard.” Адекватне розуміння наведеного уривка з необхідністю передбачає попереднє знайомство читача щонайменше з двома надзвичайно важливими культурними конотаціями. З одного боку, значення англійської лексики *foreigner* містить потенційну конотему зневаги, презирства; *foreigner* – це той, хто *навіть* не британець, а тому за визначенням не може претендувати на особистісну значущість (пор. аналогічний приклад із оповідання А. Конан-Дойла “His Last Bow”: “What is the result? Nobody takes you seriously. You are a “good old sport”, “quite a decent fellow *for a German*...” – виділення наше Н. А.). З іншого боку, в британському соціокультурному просторі поняття “boast” –

“вихваляння” є в значно більшій мірі неприйнятним, ніж, наприклад, в українському та, особливо, американському: так, американські студенти, які навчаються в британських університетах, змушені нагадувати своїм професорам, що рекомендації їм потрібні для американського ринку, оскільки “no one there will get a job unless he is a “mega-star” at least, and the very word “average”, in any context, is the kiss of death.” [7]. Таким чином, гіпотетичне використання цитованого вище тексту як лінгводидактичного матеріалу на заняттях з домашнього читання не лише уможливорює, але й з необхідністю передбачає супутній традиційним завданням аналіз відповідної соціокультурної інформації, який, до того ж, можна здійснити в органічній, неускладненій формі, а також сподіватися на краще запам’ятовування останнього студентами з огляду на яскраво специфічний, сюжетно обумовлений контекст.

Висновки. Спираючись на епізоди вищезгаданого типу, запропонуємо цикл вправ, які, як ми вважаємо, можна широко використовувати на заняттях з домашнього читання зі студентами молодших курсів спеціалізованих ВНЗ з метою формування лінгвосоціокультурної компетенції останніх в аспекті, який розглядається. З огляду на широку представленість аналізованих текстових матеріалів у паперовій та електронній формах, а отже й на можливість самостійно обирати найбільш оптимальний варіант, пропонувані нижче вправи передбачають широку варіативність конкретного змістового наповнення, залежно від мети заняття та специфіки обраного текстового матеріалу.

Pre-reading activities:

- The text which you are going to read pictures the traditional British society and many of its typical ways. When reading it one has to be very careful as within this particular context many English words acquire a meaning which is considerably different from what one expects it to be. For example, you might be familiar with the expression *Jack of all trades* and would probably translate it as *майстер на всі руки*. This translation, though, cannot be accepted as correct for the English expression bears an opprobrious connotation which is normally absent in case with the latter. Using additional sources of information, find out what the British normally think of such things as vainglory, humbleness, the law, sports, pets, gambling, gardening.
- Summarizing the results of your search, characterize each point with three words borrowed from authentic sources which you find most characteristic of the matter in hand.

Now read the text and find out whether or not it confirms the results of your search.

While-reading activities:

- Copy the sentences of the text which contain any sort of information concerning how the British express their vision of the above mentioned things. The sentences may comprise exclamations, proverbs, popular sayings etc.
- Copy the sentences from the text which contain Poirot’s comments on the British morals and manners. Keep in mind that the character is Belgian and a rather old-fashioned man, whereas to you the same things may look different. In view of that, say whether or not you personally agree with Poirot and give your reasons. Using your knowledge of the French language, comment on why Poirot prefers to talk French in cases like that.

Comprehension check:

Наведені нижче приклади власне мовних завдань можуть бути доповнені залежно від конкретного уривку або тексту, який аналізується.

- What national features of the British has Poirot taken into consideration so as to successfully solve the crime? Explain in what way.
- The text comprises a mention of the two people who usually help Hercule Poirot in matters related to his professional activities. They are his secretary miss Lemon and his friend (in fact, his ‘idiot friend’ as the critics call such characters) John Hastings. These are so-termed speaking names. Now, that you have been informed about it try to literally

translate both names and say what qualities of the characters the author wants to hint at by means of such a device. Use dictionaries if necessary. Sustain your opinion with examples from the text.

After-reading activities:

- In one of the episodes Poirot admits: *"I am learning, Hastings. It is more English, yes, the humbleness? So, I am learning. I shall be the most humble person in the world. No one will match Hercule Poirot for his humility."* To an Englishman, this quotation will normally seem humorous. Explain the nationally conditioned essence of the author's humour.
- Comment on Poirot's words: *"Cricket. The English enigma. I know not of any other game where even the players are unsure of the rules."* What point is the character trying to make? Use additional sources of information if necessary. Using a dictionary, pick up at least three set expressions which explain what the British normally think about cricket.
- Comment on Poirot's words: *"The English they do not have a cuisine, my friend, they have only the food."* What English expressions illustrating the character's point do you remember? Use additional sources of information if necessary.
- Comment on the humour of the dialogue: *" – Eh, does he speak English? – A kind of English, sir. I think he learnt it in a place called Chicago."* Explain the exact meaning of the word *lingo* as the English use it. Apply additional sources of information if necessary.
- Write a short essay, expressing your own vision of what Poirot hints at by saying: *"Hastings, why should I be the hypocrite, to blush when I am praised, and to say like you, 'It is nothing.' Hmph! I have the order, the method, and the psychology. There, I admit it. I am the best. I am Hercule Poirot."* While preparing your essay, use no less than five English proverbs, idioms, or other set expressions which illustrate the point you would like to make.
- What problems would you as a Ukrainian probably suffer from if you were in Poirot's shoes, investigating crimes in the traditional British society? Say why.

Зміст пропонованих вправ може варіюватися в залежності від сюжету окремого твору, ступеня його загальнолінгвістичної або власне соціокультурної складності та наявного рівня філологічної компетенції студентів. При цьому особливої ваги набуває роль викладача, який, демонструючи принципи толерантності та плюралізму, має спрямовувати хід обговорення пропонованих проблем. До подальшої розробки питань, які пов'язані з використанням детективних творів на заняттях з домашнього читання зі студентами молодших курсів спеціалізованих ВНЗ, ми плануємо звернутися в наступних публікаціях.

Список використаних джерел та літератури:

1. Шацкая А. В. Роль и место социокультурного компонента в преподавании иностранного языка // Современные наукоемкие технологии. – 2004. – №4. – С. 78 – 79.
2. Пассов Е. И. Концепция коммуникативного иноязычного образования: теория и ее реализация / Е. И. Пассов, Л. В. Кибирева, Э. Колларова. – СПб.: Златоуст, 2007. – 199 с.
3. Телия В. Н. Фразеология в контексте культуры // Первоочередные задачи и методологические проблемы исследования фразеологического состава языка в контексте культуры / В. Н. Телия. – М.: Языки русской культуры, 1999. – С. 13 – 24.
4. Воробьев В. В. Лингвокультурология / В. В. Воробьев. – М.: РУДН, 1997. – 331 с.
5. Маслова В. А. Лингвокультурология: Учеб. пособие для студентов вузов / В. А. Маслова. – М.: Академия, 2001. – 208 с.
6. Андрійчук Н. М. Твори детективного жанру як засіб навчання англійської мови студентів молодших курсів спеціалізованих ВНЗ / Н. М. Андрійчук // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2013. – Вип. 5 (71). – С. 157-161.

7. Richard F. Gombrich. British Higher Education Policy in the last Twenty Years: The Murder of a Profession // <http://www.atm.damtp.cam.ac.uk/mcintyre/papers/LHCE/uk-higher-education.html>

Аннотация. *Н.М. Андрийчук Феномен культурной коннотации как способ формирования лингвосоциокультурной компетенции студентов младших курсов специализированных вузов (на материале произведений А.Кристи). Исходя из тезиса о том, что обучение иностранному языку с необходимостью предполагает формирование некоторой степени социокультурной компетенции как неотъемлемой составляющей свободного владения языком, автор предлагает собственный подход к решению данной проблемы, в рамках которого обучение иностранному языку должно оставаться обучением, в первую очередь, собственно языку, а не преподаванием в какой-то мере самодостаточного культурно-специфического материала, которое, несмотря на безусловную важность этого материала, не может в полной мере заменить собой тренировку более существенных языковых умений. Ввиду этого, значительный интерес вызывает современное понимание языковедами сути явления коннотации, которое может плодотворно использоваться в сфере методики преподавания иностранных языков. В этом смысле в статье утверждается целесообразность формирования лингвосоциокультурной компетенции студентов младших курсов специализированных вузов в аспекте их ознакомления с лингвистическим содержанием и особенностями проявления феномена культурной коннотации на материале аутентичных художественных текстов, специально подобранных для использования на занятиях по домашнему чтению. Автор доказывает, что удачным примером подобных текстов могут быть детективные рассказы Агаты Кристи об Эркюле Пуаро, что объясняется специфической «лингвоцентричностью» сюжетов многих из них. Используя вышеупомянутые тексты в качестве дидактического материала, автор предлагает комплекс упражнений, направленных на формирование лингвосоциокультурной компетенции студентов младших курсов путем углубленного анализа национально-специфического содержания соответствующих слов и идиоматических выражений.*

Ключевые слова: обучение иностранному языку, социокультурная компетенция, коннотация, лингвосоциокультурная компетенция, студенты младших курсов специализированных вузов, домашнее чтение, детективные рассказы А. Кристи.

Summary. *Andriychuk N. Cultural connotation phenomenon as a means of forming the linguistic and social cultural competence of junior language-focused higher school students (based on Agatha Christie's short stories). Basing on the assumption that teaching a foreign language necessarily involves a degree of social-cultural competence as an indispensable constituent of language fluency, the author seeks to work out an approach which would allow language teaching to remain that of, principally, language rather than of largely self-sufficient cross-cultural peculiarities which, despite their unquestioned usefulness, cannot really substitute the necessity of training more basic linguistic skills. In view of that, much interest provokes the current linguistic interpretation of the notion of connotation which may be most fruitfully employed in the field of foreign language teaching methodology. Thus, the article postulates the importance of forming the linguistic and social-cultural competence of junior language school students in the aspect of making them acquainted with the linguistic essence and the peculiarities of manifestation of cultural connotation phenomenon as observed in authentic literary texts selected to be used at home-reading classes. The author maintains that a good example of such texts may be provided by Agatha Christie's short stories featuring the figure of Hercule Poirot which choice is accounted for by the specifically "linguocentric" plots of many stories of the cycle. Basing on these texts as didactic materials, the author suggests a block of exercises aimed at forming the linguistic and social-cultural competence of younger students by means of analyzing the nationally-conditioned shades of meaning of the corresponding words and idiomatic expressions.*

Key words: foreign language teaching, social-cultural competence, connotation, linguistic and social-cultural competence, junior language school students, home-reading, A. Christie's detective stories.